

ISSN 2181-922X

LANGUAGE & CULTURE

UZBEKISTAN O'ZBEKISTON

UZBEKISTAN

TIL VA MADANIYAT

KOMPYUTER
LINGVISTIKASI

2023 Vol. 3 (6)

www.compling.tsuull.uz

MUNDARIJA

Mavjuda Alimbekova

Abdurauf Fitrat mualliflik korpusini yaratishning ahamiyati.....6

Madinabonu Qodirova, Shahlo Hamroyeva

Zamonaviy dunyoda mashina tarjimasini tadriji:
tahlillar va natijalar.....22

Noila Matyakubova

"Aligner" dasturiy vositasi uchun o'zbek-ingliz tilida sifat va uning
darajalarining morfologik tahlili.....41

Mohiyaxon Uzoqova, Mansurbek Narzullayev

Sinonimayzer dasturida RoBERTaForMaskedLM modelidan leksik
sinonimlarni aniqlash uchun foydalanish.....54

Dlafroz Xudoyqulova

O'zbek-ingliz farmatsevtika terminlari korpusli lingvistik
ta'minotining milliy-madaniy asoslari.....69

Ruhillo Alayev, Gulshaxnoz Maxmudjonova

O'zbek tilidagi matnli hujjatlarda izlashni amalga
oshirishni takomillashtirish.....78

Sanjarbek Baxodirov

Tabiiy tilni qayta ishlashda matn tozalash tizimini
ishlab chiqish.....91

Azizaxon Raxmanova

Sun'iy intellekt yordamida o'zbek va ingliz tili lingvistik asoslarini
o'qitishning zamonaviy uslublari.....106

ABDURAUUF FITRAT MUALLIFLIK KORPUSINI YARATISHNING AHAMIYATI

Mavjuda Alimbekova¹

Annotatsiya

Abdurauf Fitrat asarlarida o‘zbek tilining boyligi, ichki imkoniyatlarining kengligi ko‘rsatib berilgan. Shuningdek, Fitrat asarlari leksikasining katta qismini sof turkiy so‘zlar tashkil etishi, grammatik vositalarining turkiy til tabiatiga xosligi bilan XX asrdan oldingi va keyingi davr tilidan, boshqa jadid namoyondalari asarlari leksikasidan farq qiladi. Shuning uchun ham ushbu davr adabiyoti tilini maxsus o‘rganish va korpusini yaratish, uning tuzilishi, lingvistik va dasturiy ta‘minotini ishlab chiqish katta ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolada muallif asarlari tiliga xos bo‘lgan leksik va grammatik xususiyatlar o‘rganildi. Fitrat asarlari tilida shevaga, qadimgi turkiy tilga oid so‘zlar va o‘zbekcha yasalma so‘zlarning ko‘pligi, shuningdek, grammatik vositalarning hozirgi o‘zbek tilida qo‘llanilmaydigan shakllari mavjud ekani aniqlandi. Ularning Abdurauf Fitrat mualliflik korpusini yaratishdagi o‘rni tadqiq etildi.

Kalit so‘zlar: *mualliflik korpusi, so‘z yasalishi, dialektizm, sheva, umumturkiy so‘z, qo‘shimchalar.*

Kirish

Rivojlanib borayotgan kompyuter va axborot asri tilshunoslar va dasturchilar zimmasiga o‘zbek tilining jamiyat hayotida va xalqaro miqyosdagi e‘tiborini oshirish, davlat tilining dunyo miqyosidagi nufuzi va o‘rnini yuksaltirish, o‘zbek tilining axborot va kommunikatsiya texnologiyalari, xususan, jahon axborot tarmog‘ida munosib o‘rin egallashini ta‘minlash, o‘zbek tilining kompyuter dasturlarini yaratish kabi dolzarb vazifalarni yuklamoqda. “Prezidentimiz tomonidan 2020-yil 20-oktabrdagi “Mamlakatimizda o‘zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni bilan tasdiqlangan “2020- 2030-yillarda o‘zbek tilini rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish Konsepsiyasi”da belgilangan davlat tilining zamonaviy axborot texnologiyalari va kom-

¹Alimbekova Mavjuda Xalimjon qizi – Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti doktoranti.

E-pochta: alimbekovamavjuda18@gmail.com

ORCID: 0009-0000-9144-6611

munikatsiyalariga faol integratsiyalashuvini ta'minlash ustuvor yo'nalishidagi Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti o'zbek tiliga oid barcha ilmiy, nazariy va amaliy ma'lumotlarni o'zida jamlagan elektron ko'rinishdagi yirik resursni yaratish va o'zbek tilini internet jahon axborot tarmog'ida ommalashtirish, unda munosib o'rin egallashini ta'minlash vazifalarining ko'rsatib berilishi bilan biz mutaxassislarga katta mas'uliyat bo'ldi" [Abjalova, G'ulomova, 2020. 90]. Shu kabi maqsadlar yo'lida bajarilayotgan tadqiqotlardan biri Abdurauf Fitrat asarlari korpusini yaratishdir.

Adabiyotlar tahlili

O'zbek tilshunosligida Fitrat asarlari leksikasi ilk bor statistik tahlil va mavzuviy jihatdan Y.Saidov tomonidan "Fitrat badiiy asarlari leksikasi" dissertatsiyasida tadqiq etilgan. Ushbu tadqiqot ishida Fitrat badiiy asarlari tilining leksik xususiyatlari o'rganilib, muallif ijodida uchraydigan o'z va o'zlashma qatlamga doir so'zlar, qadimgi turkiy tilga oid so'zlarning qo'llanilishi statistik jihatdan o'rganilib, tahlil qilingan. Fitratning dramalari va she'rlari tili birinchi marta H.Olimjon tomonidan tanqidiy jihatdan o'rganilganligi ushbu dissertatsiyada qayd etilgan. M.Qurbonovanning "Fitrat til taraqqiyoti haqida", "Fitrat – tilshunos", "Fitratning tilshunoslik merosi" nomli maqola va tadqiqot ishlarida, B.To'ychiboyevning "Fitrat va hozirgi o'zbek adabiy tili" maqolalarida Fitratning tilshunoslikka bag'ishlangan asarlari, ilmiy maqolalari o'rganilgan.

Asosiy qism

Jadidchilik davri ijodkorlari til vositalaridan o'ziga xos tarzda foydalangan. Bu davr ijodkorlari milliylikka katta e'tibor bergan va bu asarlarida sezilarli darajada aks etgan. Sof turkiy va shevaga xos so'zlardan foydalanish bilan birga, so'z yasalishiga ham e'tibor berib, tilimizga yot bo'lgan – o'zlashma qo'shimchalardan ham foydalanmaslikka harakat qilgan. Shu sababli jadidchilik harakati namoyondalarining asarlari tilini tadqiq etish muhim sanaladi [Alimbekova, 2023 (a). 49]. Quyida jadid ijodkorlarida Abdurauf Fitrat asarlariga xos so'z yasalishi, yordamchi so'zlarning ifodalanishi, grammatik shakllarning qo'llanilishi va ayrim fonetik o'zgarishlarni tahlil qilamiz.

Fitrat adabiy, ilmiy ijodini o'rganish ehtiyojini keltirib chiqaradigan asosiy sabab va omillar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

- Adibning fan, adabiyot, madaniyatga oid tadqiqotlari chuqur ilmiy asosga ega;
- Badiiy va ilmiy asarlaridagi g'oyalar umuminsoniyligi, barcha xalqlarning qadriyatlariga hamohangligi;
- Publitsistik asarlarining butun maqsadi ma'rifatparvarlik, millatparvarlik g'oyalariga qaratilganligi.

Fitrat asarlari leksikasining o'ziga xos xususiyatlari.

H.Olimjon Fitrat dramalari she'rlarining til xususiyati haqida dastlabki fikr bildirganlardan biri sanaladi. H.Olimjon tomonidan Fitrat asarlarining tili bir necha turkiy tillarning qorishishidan paydo bo'lgan "eski o'lik turkcha" va "chig'atoycha" so'zlar ko'p foydalanilgan o'lik til deb baholanadi.

Har bir tilning leksikasi ikkiga: o'z qatlam va o'zlashma qatlamga bo'linadi. O'zbek tili lug'at boyligi turkiy, arabiy, forsiy qatlamlar va Yevropa tillaridan kirib kelgan so'zlardan iborat. O'zbek tilining o'z qatlamini o'zbek va boshqa turkiy tillar uchun umumiy bo'lgan, qadimgi davrlardan buyon ishlatilib kelinayotgan so'zlar, o'zbek shevalariga xos so'zlar, o'zbek tilining ichki imkoniyati asosida yasalgan so'zlar tashkil qiladi. O'zlashma qatlam o'zbek xalqining boshqa xalqlar bilan iqtisodiy, madaniy, siyosiy aloqalari natijasida kirib kelgan so'zlardir. Chetdan kirib kelgan so'zlarga o'zbek tilida mavjud bo'lgan so'z yasovchi qo'shimchani qo'shish orqali yasalgan so'zlar ham o'z qatlamga kiradi [Begmatov, 1985. 56]. Tillarning boyishida tashqi manbaning ahamiyati katta. O'zbek tili lug'at boyligida o'zlashma so'zlar ko'p uchraydi.

Fitratning o'zbek tilida yozilgan asarlarida o'z qatlamga oid so'zlar ko'pchilikni tashkil etadi. Fitrat "Tilimiz I", "Tilimiz II" maqolalarida ziyolilarni imkon qadar turkiy so'zlarni qo'llashga chaqiradi. Abdurauf Fitrat o'zbek adabiy tili me'yorlarini belgilashda eski o'zbek adabiy tili qonuniyatlarini hisobga olish kerakligi, o'sha davr tilini soflashtirish, ya'ni arabiy, forsiy so'zlar o'rniga qadimgi turkiy so'zlardan, xalq shevalaridan muqobilini topib foydalanish kerakligini ta'kidlaydi. Bunga o'zi amal qilgan holda o'z asarlarida tilimizga yot bo'lgan so'zlar o'rniga qadimgi turkiy tilga xos bo'lgan so'zlarni qo'llay boshladi: *ochun (dunyo), uchmoq (jannat), yozug' (gunoh), og'och (yog'och), ayoq (kosa, idish), boshmoq (panja), ekinchi (dehqon), osig'siz (foydasiz), emlog' (shifoxona), orqadosh (o'rtoq), o'ksiz (yetim), o'ron (parol), tonug' (gunoh), tomoq (taom), tubchak (tub aholi)* kabi turkiy so'zlarni badiiy asarlarida ko'plab uchratish mumkin.

Abdurauf Fitrat badiiy asarlarining til xususiyatlarini tadqiq

etgan Y.Saidov Fitrat ijodida turkiy soʻzlar – oʻz qatlamga mansub soʻzlar koʻpchilikni tashkil qilishini statistik jihatdan oʻrgangan. Unga koʻra “Abulfayzxon” dramasida jami 1036 ta leksema qoʻllanilgan va quyidagi jadvalda soʻzlarning qoʻllanilishi foizlarda koʻrsatilgan: [Saidov, 2001. 59]

T/r	Qatlam	Leksema soni	Foiz hisobida
1	Turkiy soʻzlar	690 ta	66%
2	Arabcha soʻzlar	162 ta	17%
3	Forscha soʻzlar	95 ta	9%
4	Aralash tipdagi soʻzlar	89 ta	8%

Ushbu jadvaldan shuni koʻrish mumkinki, Fitrat ijodida turkiy soʻzlar katta oʻrinni – 66% ni tashkil qiladi. Shuningdek, asarda uchragan oʻzlashma soʻzlar ham bugungi kun uchun tushunarli boʻlgan soʻzlardir.

Fitrat ijodida qadimgi turkiy soʻzlar koʻp uchraydi. Ularni hozirgi oʻzbek adabiy tilida qoʻllanilmaydigan va hozirgi oʻzbek adabiy tilida isteʼmolda mavjud soʻzlarga boʻlish mumkin. Hozirgi oʻzbek adabiy tilida qoʻllanilmaydigan soʻzlarga yurgʻu (uyat), oʻksuz (yetim), emchi (tabib), bilik (bilim), puchmoq (burchak), qapugʻ (eshik) kabi soʻzlarni misol qilishimiz mumkin. Bunday soʻzlardan foydalalanishda Fitrat eski oʻzbek adabiy tili va xalq shevalari leksikasiga tayangan. Fitrat qoʻllagan qadimgi turkiy soʻzlarning deyarli barchasi eski oʻzbek adabiy tilida uchraydi. Hozirgi oʻzbek adabiy tilida isteʼmolda mavjud boʻlgan qadimgi turkiy tilga xos soʻzlar: ekin, eson, til, tuzoq, kulgi, och, oz, oq, oʻrtoq, er, erk, quloq, koʻz, yuz, kuz, burun, qamchi kabilar. Y.Saidov bunday soʻzlarni quyidagicha guruhlaydi:

1. Qadimgi turkiy tilda ham, Fitrat ijodida ham, hozirgi oʻzbek tilida ham tovush xususiyatlariga koʻra bir xil boʻlgan soʻzlar: *och, istak, erk, qiz, qirq, koʻrk, chin, qum, suv, ish, qilich, bilak, burun, ulugʻ, qutlugʻ, biqin, egri* va boshqalar.

2. Qadimgi turkiy tilga xos soʻzlarning bir qismi fonetik oʻzgarishga uchragan holda qoʻllanilgan soʻzlar: *uzaq-uzoq, aq-oq, agiz-ogʻiz, agir-ogʻir, ben-men, yagʻach-yogʻoch, qulaq-quloq, temur-temir, atti-otdi, emdi-endi, erkan-ekan*. Fitrat qadimgi turkiy tilga xos soʻzlarni xalq jonli soʻzlashuv tilida qanday holda ifodalansa, shundayligicha qoʻllashga harakat qilgan. Chunki u davrda adabiy til bir meʼyor va normaga keltirilmagan edi.

3. Ayrim qadimgi turkiy tilga xos soʻzlar Fitrat asarlarida va hozirgi oʻzbek adabiy tilida tovush oʻzgarishiga uchragan: *soʻboʻrgʻo-sipurgi-supurgi; Kiziz-kiygiz-kigiz*.

4. Qadimgi turkiy soʻzlar ifodalagan maʼno bilan Fitrat ijodida qoʻllangan qadimgi turkiy tilga xos soʻzlarning maʼnosi bir xil boʻlgan soʻzlar: *kun, bulut, suv, tuz, oʻq, alp, qum, erta, istak, achchiq, sariq* va boshqalar.

5. Qadimgi turkiy soʻzlarning Fitrat asarlarida maʼnosi kengaygan holda uchrashi: *er, erk, uy, oʻrtoq, kengash* kabi soʻzlarni misol qilish mumkin.

Er soʻzi qadimgi turkiy tilda erkak jinsiga mansub soʻzni ifodalagan boʻlsa, Fitrat asarlarida xotin kishi bilan nikohda boʻlgan kishi va mard, oliyjanob, jasur maʼnolarida ham qoʻllangan [Saidov, 2001. 77]. Bundan shuni anglashimiz mumkinki, Fitrat oʻz asarlarida turkiy leksikani keng qoʻllashga harakat qilgan. Fitrat oʻzining puristik qarashlari, millatparvarlik gʻoyalariidan kelib chiqib, oʻz davri adabiy tilida muqobili boʻlmagan yot soʻzlarni oʻrniga qadimgi turkiy til, eski oʻzbek adabiy tili va oʻzbek xalq shevalaridan muqobilini topishga harakat qilgan. Fitrat qadimgi turkiy til soʻzlaridan foydalinishda fonetik tamoyilga asoslanganini yuqoridagi misollardan bilib olishimiz mumkin. Bu orqali Fitrat adabiy tilni jonli soʻzlashuv tiliga yaqinlashtirishga harakat qilgan.

Fitrat asarlari tilida dialektizmlarning qoʻllanilishi ham kuza-tiladi. Ularni quyidagi guruhlariga boʻlish mumkin:

1) Leksik dialektizmlar: *boz, kissa, koʻma, kat-soʻri, bibi, qatla, chibin-pashsha*.

2) Fonetik dialektizmlar: *maxta, oftova, tabaq, yilon, amak*.

Ushbu dialektizmlar bugungi kunda ham Buxoro shevalarida qoʻllaniladi. *Mugʻambil-mugʻombir, mizoj-mijoz, panalat-padarlanat, xidmat-xizmat* kabi fonetik dialektizmlar ham mavjud boʻlib, ular bugungi kunda Fitrat qoʻllagan tarzda qoʻllanmaydi. Shuningdek, Fitrat asarlarida a va o, u va i unlilarining oʻrin almashib kelish holatlari koʻp uchraydi: *yastiq-yostiq, sanduq-sandiq, aramizda-oramizda, piyala-piyola*. Ushbu holat Buxor shevasiga tojik tilining taʼsiri natijasida yuzaga kelgan boʻlishi mumkin.

Fitrat yashab, ijod qilgan davrga qadar til va sheva, adabiy til va dialektizmlar masalasi, adabiy tilni dialektizmlardan holi qilish masalalari mavjud boʻlmagan. Ijodkorlar oʻz mahoratiga koʻra badiiy asarlarida, sheʼriyatda vazn va ohang talabiga koʻra soʻzning sheva-dagi variantlarini ham qoʻllab kelgan. Asarda dialektizmlarni qoʻllash asar qahramonlarining qaysi hudud, qanday ijtimoiy mavqeda ekanini ochib berish uchun qoʻllaniladi.

Adibning sheʼrlari va dramalarida usmonli turkchasiga oid soʻzlar uchraydi.

Ular *bildirdigi (bildiruvchi), orqadosh (do'st), istaramkim (xohlamoq), sevgili (qadrdon), sevdigim (sevgilim), alqa (maqta), o'rdu (qo'shin), injimak (ranjimoq), bebak (chaqaloq)* kabi so'zlardir. Shu kabi leksik birliklarning Fitrat ijodida qo'llanilishiga misollar keltiramiz. Masalan:

"Orqadoshlar, to'planaylik jahlning uyin yiqqali,

El ko'zin olg'an qorong'u pardalarni yirtqali" [Fitrat, 2000. 42].

"Bu kichkina, o'ksuz, oppoq bebaklar,

Ucha-ucha yetmay qolg'an tilaklar" [Fitrat, 2000. 43].

Ushbu misralardagi *orqadoshlar* so'zi fors-tojik tilidagi *do'st* so'zi o'rnida, *bebak* so'zi *go'dak, yosh bola* so'zlari o'rnida qo'llangan. Fitrat yot so'zlarning muqobilini imkon qadar turkiy so'zlardan qo'llashga harakat qilgan.

Fitrat asarlari leksikasida o'zlashma so'zlar ham mavjud bo'lib, ularning ma'nosi adib yashagan davr uchun ham, hozirgi o'zbek kitobxon uchun ham tushunarlidir. Y.Saidovga ko'ra [Saidov, 2004. 92] Fitrat o'zlashma so'zlardan foydalanish uchun bir necha sabab va omillarga e'tibor bergan. Bular quyidagilar:

- Qo'llanilayotgan so'zning ma'nosi xalq uchun tushunarli bo'lishi;

- O'zlashma so'z eski o'zbek tilida ham keng iste'molda bo'lishi;

- Qo'llanilayotgan o'zlashma so'z qardosh tillarda ham ishlatilishi;

- O'zlashma so'zning muqobili o'zbek tilida bo'lmasligi;

- Qo'llanilayotgan o'zlashma so'z o'zbek tilining fonetik xususiyatlariga moslashgan bo'lishi;

- Qo'llanilayotgan o'zlashma so'z xalqning jonli tilida faol qo'llanilishi;

- Qo'llanilayotgan o'zlashma so'zda o'zbek tili imkoniyatlaridan foydalanib so'z yasash imkoni bo'lishi kerak.

Fitrat shu kabi talablarga javob bergan o'zlashmalardan foydalanib, tilning sofligini saqlash, uni jonli til bilan yaqinlashtirishga katta hissa qo'shgan. Adib o'z asarlarida qo'llagan *ma'no, zolim, ko'tib, qaror, falokat, javob, davlat* kabi arabcha so'zlar; *ozod, baho, piyola, jon, ziyon, do'st, bazm, dehqon, bahona, bechora* kabi fors-tojikcha so'zlar kitobxon uchun tushunarli bo'lib, tilimizga singib ketgan so'zlardir. Shuningdek, adib ijodida rus va Yevropa tillaridan o'zlashgan so'zlar ham uchraydi. Ular o'sha davrdagi muhit, ilm-fan, texnika taraqqiyoti natijasida kirib kelgan – hali turkiy muqobili topilmagan so'zlardir. *Elektrik, gazeta, tramvay, gimnaziya, injener* kabi so'zlarni

misol qilish mumkin. Masalan: *Hindustong'a erk bermakchi ekanlar, "Tayms" gazetasi ham Hindustong'a erk berishni keraklik topadir* [Fitrat, 2003. 9]. Ushbu gapdan Fitrat yot so'zlarni turkiy muqobili yo'q bo'lgandagina qo'llaganini va fonetik tamoyilga asosan foydalanganini ko'rishimiz mumkin.

So'z yasovchi qo'shimchalarning o'ziga xosligi. Fitrat ijodida uchraydigan so'z yasovchi qo'shimchalardan eng faoli –chi aniq ot yasovchi qo'shimchasidir. Ushbu qo'shimcha yordamida yasalgan turkiy so'zlarga Mahmud Qoshg'ariyning "Devoni lug'atit turk" asarida ham bir qator misollar keltirilgan. "Ismlarga –chi qo'shib, hunar egasi yasashda hamma qabilalar ittifoqdirlar",- deya yetukchi, tarig'chi kabi so'zlarni misol qiladi [Qoshg'ariy, 1963. 54]. Alisher Navoiy ham o'zining "Muhokamat ul-lug'atayn" asarida –chi bilan yasalgan qator so'zlarni keltiradi: *tamg'achi, halvochi, yo'rg'achi, kemachi, tur-nachi, kiyikchi* [Navoiy, 1992. 10] va boshqalar.

Fitrat asarlarida ushbu qo'shimcha orqali yasalgan quyidagi so'zlar uchraydi: *bosmachi, o'quvchi, ixtilochi, temirchi, ko'mirchi, yozuchi*. Ammo Fitrat bu qo'shimchani "O'zbek tili to'g'risida bir tajriba. Birinchi kitob: Sarf" kitobida sifat so'z turkumidagi yasalma so'zlar qatorida bergan [Fitrat, 2006. 149]. Fitrat bu qo'shimcha bilan yasalgan qadimgi turkiy til, eski o'zbek adabiy tilidagi yasalma so'zlardan foydalanish bilan birga, chet tilidan o'zlashgan so'zlarga –chi qo'shimchasini qo'shib o'zbek tilida yasalgan so'zga aylantirgan. Bunga *ixtilochi* so'zi misol bo'la oladi. Asos – arabcha *ixtilo*, unga –chi qo'shimchasi qo'shilgan, shu tarzda turkiylashtirishga harakat qilingan.

-lik//liq yasovchi qo'shimchasi ham XX asrda faol qo'llanganini Fitrat ijodi orqali bilish mumkin: *tinchlik, ochlik, shaytonlik, kishilik*, dushmanlik, ustalik va boshqalar. Ushbu qo'shimcha ot va sifat so'z turkumidan mavhum ot yasovchi qo'shimcha sanaladi. Masalan: *Ko'p yaxshi, shoirliq buyuk bir hunardir* [Fitrat, 2003. 8]. Shuningdek, *muhabbatlik, mashaqqatlik* kabi so'zlar ham uchraydi. Bu so'zlardagi –lik qo'shimchasi hozirgi o'zbek adabiy tilida –li tarzda qo'shiladi va bu qo'shimcha sifat yasovchi qo'shimcha sanaladi.

-dosh qo'shimchasi asosdan ifodalangan ma'noga teng egalik, umumiylik mazmunini beruvchi otlarni yasaydi: *umrdosh, fikrdosh, qalbdosh*. *Orqadosh, qardosh* so'zlari ham uchraydi, ammo bu so'zlar usmonli turkchasidan yasalgan shaklda olib foydalanilgan.

-li sifat yasovchi qo'shimchasi yordamida yasalgan so'zlar: *kuchli, tishli, tirnoqli, zararli, qo'rquvli* va boshqalar. *Mana shunday mayin qiliqli bir yigit ongsiz bir qizni yolg'on so'zlari bilan aldab...* [Fit-

-la fe'l yasovchi qo'shimchasi bilan yasalgan so'zlar ham uchraydi: *Bu bechoraning dardini kim onglar* [Fitrat, 2003. 6]. Ushbu gapdagi *onglamoq* fe'li hozirgi o'zbek adabiy tilidagidan farqli tarzda fonetik hodisaga uchramagan holda qo'llangan. *Chin o'rtoqlar kishining qayg'ularini ko'tarib, dardlarini emlamoq uchun kerakdir* [Fitrat, 2003. 26]. Gapdagi *emlamoq* so'zi davolamoq ma'nosidagi yasama so'zdir.

-g'ich//gich ot yasovchi qo'shimchasi yordamida hozirgi o'zbek tilida ko'plab narsa-buyum otlari yasalgan: *muzlatgich, o'chirgich, quritgich* kabi. Fitrat ijodida yozg'ich so'zi uchraydi. "Hind ixtilochilari" pyesasida yozish vositasi qalam yoki ruchka ma'nosidagi predmetni ifodalovchi so'z sifatida qo'llangan.

Fors tojikcha no-, -parast, -dor, be-, bo-, bad- kabi qo'shimchalar bilan yasalgan so'zlar Fitrat badiiy asarlarida kam uchraydi. Asosdan anglashilgan ma'noga ega emaslikni ifodalovchi sifatlarni yasashga xizmat qiladigan no- qo'shimchasi o'rnida turkiy muqobili bo'lgan -siz qo'shimchasi yoki *yo'q* modal fe'lidan foydalanganini kuzatishimiz mumkin. Fitrat ijodida *vaqtsiz, toqatsiz, tinchsizlamoq, rizosizliq, ixtiyorsiz, xabarsiz, umidsiz, o'rinsiz, g'arazsiz, parvosiz, nuqsonsiz, vafosizliq, rahmsiz, ma'nisiz* kabi so'zlarda o'zbek tilining tabiatiga mos ravishda qo'shimchalar o'zak oxiriga, ya'ni chapdan o'ngga qarab qo'shilgan. Hozirgi o'zbek adabiy tilida esa ushbu so'zlarning *bevaqt, betoqat, notinch bo'lmoq, norozilik, beixtiyor, bexabar, noumid, noo'rin, beg'araz, beparvo, benuqson, bevafoliq, berahm, bema'ni* kabi shakllari qo'llaniladi.

Grammatik vositalarning o'ziga xos xususiyatlari. Fitrat asarlari tiliga xos bo'lgan, hozirgi o'zbek adabiy tilidan farq qiluvchi grammatik vositalarni tahlil qilamiz. Yordamchi so'z turkumlarining qo'llanilishini kuzatar ekanmiz, bog'lovchilar hozirgi o'zbek tilidagi kabi so'zlarni, so'z birikmalarini va gaplarni bog'lashga, qo'shimcha ma'no yuklashga xizmat qilganini ko'rishimiz mumkin. Yuklamalardan arabcha *ham* yuklamasiga nisbatan -da yuklamasi ancha faol qo'llangan. Tilni soflashtirishga e'tibor bergan adiblar so'zlar bilan birgalikda grammatik vositalarning ham turkiy variantini qo'llashga harakat qilgan. -mi so'roq-taajjub yuklamasi kesimga qo'shib keladi. Kesim ko'makchi fe'lli so'z qo'shilmalari, qo'shma fe'l, to'liqsiz fe'l, bog'lamali birikmalar bilan ifodalanganda ushbu yuklama oxirgi qismga qo'shiladi. Masalan: *U talaba edimi* gapida -mi yuklamasi -edi to'liqsiz fe'lga qo'shilgan, ammo ko'plab jadid asarlarida gap oxiridagi so'zdan bitta avvalgi so'zga qo'shilgan holatda uchraydi. Bunga

quyidagi she'riy parchani misol qilib keltirish mumkin:

“Yaxshilab boqilmagan ot poyga — ko'kburmi chopor,

Qorni och bechoralar millatga xizmatmi yopor,

Yaxshi ish mumkinmi umid arabakash – hammoldan” [Avloniy, 2009. 142].

Ushbu parchada *poyga- ko'kburmi chopar, xizmatmi yopar* birkimlarida -mi yuklamasi hozirgi o'zbek tilidan farqli tarzda qo'shilgan. Bugungi kunda *poyga ko'kbur choparmi, xizmat yoparmi* tarzida ifodalanadi. *Yaxshi ish mumkinmi* jumlasida -mi yuklamasi hozirgi kundagi bilan bir xil tarzda qo'shilgan [Alimbekova, 2023 (b). 22]. Yuklamaning bu tarzda qo'llanilishi Fitrat ijodida ham kuzatiladi: *Bizgami ishlari bor?!* [Fitrat, 2003. 52] Grammatik shakllarning bu shaklda qo'llanilishi usmonli turkchasingning ta'siri, deyish mumkin.

Bilan ko'makchisi minan, birla, birlan, bila, ila, -la shakllarda qo'llanilgan. Masalan: *Tangri seni hurmat-la salomlab, haqqingdag; lutfini tamomlab, amr ayladi, ta'limg'a boshla!* [Fitrat, 2000. 221]

Jadid ijodkorlari asarlarida qo'llanilgan kelishik qo'shimchalari anglatgan ma'nosi, xususiyati va miqdori jihatdan hozirgi o'zbek tilidagi kelishiklarning xususiyatlari bilan mos keladi. Shunday bo'lsa ham, ayrim o'rinlarda farqli jihatlar ham ko'zga tashlanadi. Qaratqich kelishigi -ning shaklidan tashqari -ni, -im, -in, -ing, -di, -i shakllarida ham namoyon bo'lgan. *“Bizni qizimizni sizni savdoyi o'g'lingizdan qay yeri kam?”*, *“Mani xayolimg'a dunyoni sababi va izzati – boylik”* [Alimbekova, 2023 (b). 21]. Fitrat ijodida esa qo'shimchening og'zaki nutqqa xos bo'lgan variantlari kamdan kam hollardagina uchraydi. Buni Fitratning kuchli tilshunos olim ekanligi bilan izohlash mumkin.

O'zbek tilining asosiy imlo qoidalariga ko'ra jo'nalish kelishigi qo'shimchasi -ga, chegara bildiruvchi -gacha, ravishdosh shaklini yasovchi -gach, -guncha, -gani, -gudek, sifatdosh shaklini yasovchi -gan, buyruq maylining ikkinchi shaxs ko'rsatkichi -gin, shuningdek -gina qo'shimchasi uch xil aytiladi va yoziladi: *k* undoshi bilan tugagan so'zlarga qo'shilganda qo'shimchalarning bosh tovushi *k* aytiladi va shunday yoziladi; *q* undoshi bilan tugagan so'zlarga qo'shilganda qo'shimchalarning bosh tovushi *q* aytiladi va shunday yoziladi; qolgan barcha hollarda, so'z qanday tovush bilan tugashidan va bu qo'shimchalarning bosh tovushi *k* yoki *q* aytilishidan qat'iy nazar *g* yoziladi. Fitrat asarlarida ko'p hollarda *g* undoshi bilan boshlanuvchi yuqorida sanab o'tilgan qo'shimchalar asosga *g* undoshi bilan boshlanib qo'shilgan. *“Mahkama eshiklaridan yig'lab qaytg'anda, yirtg'uchi jandarmning tepgusi bilan yiqilg'anda, dindoshlarimiz osilg'anda*

ongimiz yo'qoldi, miyamiz buzildi, ko'zimiz yog'dusiz qoldi, biror nar-sani ko'rolmadik". [Fitrat, 2003. 198] Ushbu gapda qo'shimchalar-ning tarixiy varianti qo'llangan.

O'rin-payt va chiqish kelishigi qo'shimchalaridan avval III shaxs egalik qo'shimchasi qo'shilganda –da, –dan qo'shimchalari ol-didan bitta n tovushi orttirilishi holati ko'p uchraydi. Misol uchun: *"Tirablusi g'arb"da nonini suvga botirib yegandan keyin devor ko'la-gasinda uzanib, tangrisindan boshqa narsa tushunmag'an yozug'siz arab Italiya to'plariga bog'lanadir."* [Fitrat, 2003. 13].

Egalik qo'shimchalari –(i)m, –(u)m, –(i)ng, (u)ng, –(i)miz, –(u)miz, –(i)ngiz, –(u)ngiz kabi variantlarda uchraydi. Vazifasi hozirgi adabiy tildagi bilan bir xil. Singarmonizm talabiga ko'ra ba'zi o'rin-larda u tovushi bilan boshlangan variantda qo'shiladi. Masalan: *Biz-ning o'turushumiz yoshurun-da emas, hukumatga zararli-da emas* [Fitrat, 2003. 53].

Fe'l turkumiga xos grammatik shakllar. Fitrat asarlarida fe'l so'z turkumiga xos grammatik shakllar turli xil variantlarda: eski turkiy tilga xos shaklda, hozirgi o'zbek adabiy tiliga xos shaklda, us-monli turk tili ta'siridagi vositalar, sheva va so'zlashuv uslubidagi morfologik ko'rsatkichlarda uchraydi. Quyida hozirgi o'zbek tilidan farq qiluvchi qo'shimchalarni misollar bilan ko'rib chiqamiz.

Fitrat ijodidda usmonli turkchasining grammatik belgilari ko'p uchraydi. Sifatdoshning o'tgan zamon shakli –gan o'rnida –mish affiksidan unumli foydalanilgan. *Yubormish-yuborgan, yozmish-yoz-gan, ketmish, ketgan, bormish-borgan* kabi so'zlarni misol qilish mumkin.

"Dengizlardan qanot ochib tabiat,

Quchoqlamish bu sevgili yovdusin". [Saidov, 2004. 87].

–dig, –dig', –diq, –duq. F.Bobojonovning tadqiqotiga ko'ra bu shakl usmonli turk tili ta'sirida paydo bo'lgan va bu qo'shimchalar hozirgi turk tilida keng iste'molda [Bobojonov, 2002. 70]. An'anaviy o'zbek tilida va hozirgi o'zbek tilida uchramaydi. Fitrat ijodida ham bu qo'shimchani qo'llanilishini kuzatishimiz mumkin: *"U vaqt bunlarning bolsheviklar bilan muzokara qilg'ali kelgan vakillari ayduqlarig'a shubha qolmas. Amlokdorlar taxmin qilib yozdiqlari hosillardan boshliq haqini shul chog'da olmaylar, yolg'uz taxmin qilib ketalar". [Alimbekova, 2023 (a). 22].*

–durg'on, –turg'on, –turg'an, –dig'on. *"...Eron xalqlarining ichki-lik va ishq kabi safohatlaridan iborat bo'lg'an adabiyotdan boshqani bilmovchi bolalarimiz yangi maktablarga kirub din ham dunyo uchun foyda beraturg'an lozim narsalarni o'qisunlar..." [Fitrat, 2003. 211].*

-uvchi, g'uchi. "Hatto madrasalarimizdan chiqub-da bir jamoatning kofirligini e'lon etuchilarimiz-da durust yoza bilmaylar" [Fitrat, 2003. 210].

Shuningdek Y.Saidov Fitrat o'tgan zamon sifatdoshining usmonli turkchasiga xos – an affiksli shaklidan ham foydalanganini ta'kidlaydi: *beran-bergan, qutqaran-qutqargan, kechiran-kechirgan, ko'ran-ko'rgan* kabi. Quyidagi parchani misol sifatida keltiradi:

"Ellari mahvdan qutqaran ilm erur,

Bizlari ham bu kundan o'zi qutqarur" [Saidov, 2004. 87].

Fitrat asarlarida usmonli turkchasiga, uning leksikasi va grammatik elementlariga ko'p murojaat etilgani ma'lum, ammo jadidlar milliy tilni yaratish, tilni soflashtirish maqsadida o'z asarlarida sheva elementlaridan ham unumli foydalanganini ham unutmazlik kerak. Buxoro viloyatining Qorako'l, Olot tumanlarida o'g'uz lahjasi shevalari amalda bo'lib, yuqorida keltirilgan misollar xalq tilida bugungi kunda ham qo'llaniladi. *Ellari, bizlari* so'zlaridagi -ni tushum kelishigi qo'shimchasining -i shaklida kelishi ham shu sheva vakillari nutqida mavjud. Ya'ni adib yuqoridagi she'riy parchada shevadan foydalangan deb tahlil qilish mumkin.

Harakat nomi fe'lining otga xoslangan shakli bo'lib, harakat tushunchasini atash, nomlash vazifasini bajaradi. Jadid namoyondalari asarlarida -moq, -mak, (u)v, -(i)sh, -(u)sh shakllarida namoyon bo'ladilar. "– Rusiyaning hozirgi holini ochiq tasvir etmak uchun mundan yarassharoq so'z yo'qdir". [Fitrat, 2000. 196]. Fitrat ijodida –ur qo'shimchasi bilan yasalgan harakat nomi shakllariga ham duch kelamiz. Bunday qo'shimcha bilan harakat nomini hosil qilish hozirgi o'zbek tilida kuzatilmaydi. "Dunyoning telefon va teleg'rof hamda temur yo'llar kabi fanniy mo'jizalarini ko'rub-da shunlarning sirini o'rganurg'a tirishuchi odamimiz yo'q". [Fitrat, 2003. 210]. "Ushbu maqsadlarimizg'a erishur uchun biz "jadid"lar Buxoroda maktablar ochdik..." [Fitrat, 2003. 211]

Harakat nomining bo'lishsizlik shakli –maslik qo'shimchasi bilan hosil qilinadi. Jadid namoyondalari asarlarida –maslik bilan birga –movlik bilan yasalgan shakllarini ham uchratish mumkin. "Ayb sizda emas, jaholatda, nodonlikda, bilimsizlikda, kelajakni tushunmovlikda, olamdan xabarsizlikda, taraqqiyot-madaniyatdan qochuvingizda" [Avloniy, 2006. 164].

Zamon qo'shimchalari hozirgi o'zbek adabiy tildagidan vazifasiga, miqdoriga ko'ra deyarli farq qilmaydi. Fonetik jihatdan farqli o'rinlar mavjud. Y.Saidov Fitrat ijodida hozirgi-kelasi zamon bo'lishsizlik shaklining I shaxs birlikda -mam shaklida kelgan o'rinlar mavjud ekanini va bu shakl usmonli turkchasidan olinganini yozadi:

olmam-olmayman, bermam-bermayman, bilmam-bilmayman, ach-chiqqlanmam-achchiqqlanmayman kabi. [Saidov, 2004. 88]. Quyidagi parchada –mam grammatik shaklining qo‘llanilishini kuzatish mumkin:

“Yovuz yorim, yuzingga hech boqolmam,

Ko‘ngil dardin oyog‘ingga to‘kolmam.

Tuproq kabi yiqilmisham yo‘lingda, deya olmam...” [Fitrat, 2000. 35]. Hozirgi o‘zbek adabiy tilidagi –man, -san shaxs-son qo‘shimchalari va bog‘lamalari jadid ijodkorlari asarlarida –men, -sen shaklida ham uchraydi. Eski o‘zbek tilida I va II shaxs birlikda shaxs-son qo‘shimchasi *olurmen, bilurmen* tarzida ifodalangan [Abdurahmonov, Shukurov, Mahmudov, 2008. 202]. Misol uchun:

“Sen jahonning nozaninisen,

Qayg‘ularga hech solmag‘ay seni” [Fitrat, 2000. 35].

Fitrat asarlari tilida hozirgi o‘zbek tilida uchramaydigan grammatik vositalarning borligi, shevaga xos birliklarning keng qo‘llanilishi, so‘z yasaliishining ham o‘ziga xosligi, tilning ichki imkoniyatlaridan foydalanishga katta e‘tibor berilgani bilan ahamiyatli va tilshunoslardan ushbu davr adabiyoti tilini maxsus o‘rganishni, tadqiq etishni talab qiladi. Abdurauf Fitrat asarlari korpusining yaratilishi jadid adabiyoti tilining o‘ziga xos xususiyatlarini chuqur o‘rganishga yordam beradi, izlanuvchiga qulaylik yaratadi. Yuqorida tahlil qilingan Fitrat asarlari tilidagi hodisalar, morfologik o‘ziga xosliklarni aniqlash korpus yaratish uchun ahamiyatlidir. Morfologik tahlil tokenlashtirish, stemming, lemmatizatsiya, teglash jarayonlarida muhim sanaladi. Tilshunos O.Abdullayeva bu xususda shunday yozadi: “Morfologik tahlil korpusda ma‘lum bir so‘zning tub so‘zini topishni anglatadi. Morfologik tahlil – bu ma‘lum bir til morfemalari va boshqa lisoniy birliklarning, masalan, ildiz so‘zlari, qo‘shimchalar, nutq qismlari, intonatsiyalar va urg‘ular yoki yashirin kontekstni aniqlash, tahlil qilish va tuzilishini tavsiflashdir” [Abdullayeva, 2021. 118]. Jadid ijodiga xos bo‘lgan so‘z yasaliishining o‘rganilishi ham stemming, lemmatizatsiya jarayonlarida – so‘zning o‘zak qismini aniqlash uchun muhim. Shuningdek, tilni bunday tahlil qilish qidiruv tizimlari dasturlari uchun ham zarur.

Xulosa

Abdurauf Fitrat mualliflik korpusini yaratish o‘sha davr tilini tadqiq etish, lug‘atlarini yaratish, so‘zlarda kuzatiladigan lingvistik hodisalarni qiyosiy-tarixiy usulda o‘rganishga yordam beradi. Fitrat kabi adabiy til rivojiga hissa qo‘shgan olim asarlarining leksikasini

asrab qolish, nafaqat asrab qolish, balki butun ko'lami bilan tavsiflash, til egalari uchun namuna vazifasini o'taydigan model shakliga keltirish adabiy tilni asrash, rivojlantirish omili bo'lib xizmat qiladi. Fitrat mualliflik korpusining yaratilishi o'zbek milliy korpusini boyitishda ahamiyatlidir. Fitrat subkorpusi ilmiy, badiiy, publitsistik va dramatik asarlari bilan milliy korpusdagi elektron matnlarning mukammalligi, salmoqdorligi va aniqligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Fitrat asarlarini korpus holatiga keltirish boshqa muallif asarlari korpusi kabi tadqiqotchiga ijodkor uslubi va uning so'z qo'llash mahoratini o'rganish, ijodkor qo'llagan ibora va maqollarni tahlil qilish, lirik turga mansub asarlardagi badiiy vositalar, badiiy san'atlarni tahlil qilish, asar tarkibida uchraydigan tarixiy so'zlar yoki izohtalab so'zlarni, matnning g'oyasini semantik tahlilga qarab oson tushunish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- Abdullayeva O. 2021. O'zbek tilining internet axborot matnlari korpusini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari: Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss.
- Abdurahmonov G', Shukurov Sh., Mahmudov Q. 2008. O'zbek tilining tarixiy grammatikasi. Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati.
- Abjalova M., G'ulomova N. 2022. "Alisher Navoiy mualliflik korpusi va uning imkoniyatlari". Kompyuter lingvistikasi: muammolar, yechim, istiqbollar Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 89 – 93. Toshkent: ToshDO'TAU nashriyoti, <http://compling.navoiy-uni.uz>
- Alimbekova M. 2023. (a) "Jadid namoyondalari asarlaridagi grammatik vositalarning o'ziga xos xususiyatlari". O'zbekistonda zamonaviy lug'atshunoslik va tarjimashunoslikning dolzarb masalalari. Xalqaro ilmiy amaliy anjuman materiallari 2.
- Alimbekova M. 2023. (b) "Jadid namoyondalari asarlaridagi morfologik va fonetik vositalarning o'ziga xos xususiyatlari". Til va adabiyot.uz ilmiy metodik elektron jurnali, 9-son. Bahodir Jovliyev muharrirligida, 49 – 52. www.tilvaadabiyot.uz
- Alisher Navoiy. 2014. Muhokamat ul-lug'atayn. Toshkent: Tafakkur.
- Avloniy A. 2006. Biz va siz. Tanlangan asarlar. II jild. T.: Ma'naviyat.
- Avloniy A. 2009. Ko'knori va qimorboz. Tanlangan asarlar. I jild. Toshkent: Ma'naviyat.

- Babadjonov F. 2002. O'zbek jadid dramalarining lisoniy xususiyatlari (Behbudiy va Avloniy dramalari asosida): Filol. fan. nomz... diss.
- Begmatov E. 1985. Hozirgi o'zbek adabiy tilining leksik qatlamlari. Toshkent: Fan.
- Berdiyeva D. 2022. "Qorako'l shevalarining leksik-semantik xususiyatlari". Multidisciplinary Scientific Journal.
- Fitrat A. 2000. Abulfayzxon. Tanlangan asarlar. I jild. Toshkent: Ma'naviyat.
- Fitrat A. 2000. Biroz kul. Tanlangan asarlar. I jild. Toshkent: Ma'naviyat.
- Fitrat A. 2000. Kim deyay seni. Tanlangan asarlar. I jild. Toshkent: Ma'naviyat.
- Fitrat A. 2000. O'qitg'uvchilar yurtiga. Tanlangan asarlar. I jild. Toshkent: Ma'naviyat.
- Fitrat A. 2000. Qor. Tanlangan asarlar. I jild. Toshkent: Ma'naviyat.
- Fitrat A. 2003. Chin sevish. Tanlangan asarlar. III jild. Toshkent: Ma'naviyat.
- Fitrat A. 2003. Hind ixtilochilari. Tanlangan asarlar. III jild. Toshkent: Ma'naviyat.
- Fitrat A. 2003. Johilona taassubg'a misol. Tanlangan asarlar. III jild. Toshkent: Ma'naviyat.
- Fitrat A. 2003. Muxtoriyat. Tanlangan asarlar. III jild. Toshkent: Ma'naviyat.
- Fitrat A. 2003. Siyosiy hollar. Tanlangan asarlar. III jild. Toshkent: Ma'naviyat.
- Fitrat A. 2006. O'zbek tili qoidalari to'g'risida bir tajriba. Ikkinchi kitob: Nahv. Tanlangan asarlar. IV jild. Toshkent: Ma'naviyat.
- Qoshg'ariy M. 1963. Devoni lug'otit turk. II jild. Toshkent: O'zbekiston SSR fanlar akademiyasi.
- Saidov Y. 2004. Fitrat badiiy asarlari leksikasi: Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss.

IMPORTANCE OF CREATING AUTHORSHIP CORPUS OF ABDURAUFI FITRAT

Mavjuda Alimbekova¹

Abstract. The works of Abdurauf Fitrat show that the Uzbek language is a rich language and its internal possibilities are wide. Also, the fact that a large part of the lexicon of Fitrat's works consists of Turkish words, and the fact that grammatical tools are characteristic of the Turkish language, differs from the language of the period before and after the 20th century and from the lexicon of the works of other modern representatives. That is why special study of the language of literature of this period and creation of its corpus, development of its structure, linguistic and software are of great importance.

In this article, the lexical and grammatical features specific to the language of the author's works were studied. It was found that the language of Fitrat's works contains many dialectal words, words related to the ancient Turkic language and Uzbek current words, as well as forms of grammatical tools that are not used in the modern Uzbek language. Their role in the creation of Abdurauf Fitrat's authorship corpus was studied.

Key words: *authorship corpus, word formation, dialecticism, dialect, Turkish lexicon, suffixes.*

References

- Abdullayeva O. 2021. O'zbek tilining internet axborot matnlari korpusini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari: Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss.
- Abdurahmonov G., Shukurov Sh., Mahmudov Q. 2008. O'zbek tilining tarixiy grammatikasi. Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati.
- Abjalova M., Gulomova N. 2022. "Alisher Navoiy mualliflik korpusi va uning imkoniyatlari". Kompyuter lingvistikasi: muammolar, yechim, istiqbollor Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 89 – 93. Toshkent: ToshDO'TAU nashriyoti, <http://compling.navoiy-uni.uz>
- Alimbekova M. 2023. (a) "Jadid namoyondalari asarlaridagi grammatik vositalarning o'ziga xos xususiyatlari". O'zbekistonda zamonaviy lug'atshunoslik va tarjimashunoslikning dolzarb masalalari. Xalqaro ilmiy amaliy anjuman materiallari 2.

¹Alimbekova Mavjuda Xalimjon qizi – PhD student of Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi'i.

E-mail: alimbekovamavjuda18@gmail.com

ORCID: 0009-0000-9144-6611

- Alimbekova M. 2023. (b) “Jadid namoyondalari asarlaridagi morfologik va fonetik vositalarning o‘ziga xos xususiyatlari”. Til va adabiyot.uz ilmiy metodik elektron jurnali, 9-son. Bahodir Jovliyev muharrirligida, 49 – 52. www.tilvaadabiyot.uz
- Alisher Navoiy. 2014. Muhokamat ul-lug‘atayn. Toshkent: Tafakkur.
- Avloniy A. 2006. Biz va siz. Tanlangan asarlar. II jild. T.: Ma’naviyat.
- Avloniy A. 2009. Ko‘knori va qimorboz. Tanlangan asarlar. I jild. Toshkent: Ma’naviyat.
- Babadjonov F. 2002. O‘zbek jadid dramalarining lisoniy xususiyatlari (Behbudiy va Avloniy dramalari asosida): Filol. fan. nomz... diss.
- Begmatov E. 1985. Hozirgi o‘zbek adabiy tilining leksik qatlamlari. Toshkent: Fan.
- Berdiyeva D. 2022. “Qorako‘l shevalarining leksik-semantik xususiyatlari”. Multidisciplinary Scientific Journal.
- Fitrat A. 2000. Abulfayzxon. Tanlangan asarlar. I jild. Toshkent: Ma’naviyat.
- Fitrat A. 2000. Biroz kul. Tanlangan asarlar. I jild. Toshkent: Ma’naviyat.
- Fitrat A. 2000. Kim deyy seni. Tanlangan asarlar. I jild. Toshkent: Ma’naviyat.
- Fitrat A. 2000. O‘qitg‘uvchilar yurtiga. Tanlangan asarlar. I jild. Toshkent: Ma’naviyat.
- Fitrat A. 2000. Qor. Tanlangan asarlar. I jild. Toshkent: Ma’naviyat.
- Fitrat A. 2003. Chin sevish. Tanlangan asarlar. III jild. Toshkent: Ma’naviyat.
- Fitrat A. 2003. Hind ixtilochilari. Tanlangan asarlar. III jild. Toshkent: Ma’naviyat.
- Fitrat A. 2003. Johilona taassubg‘a misol. Tanlangan asarlar. III jild. Toshkent: Ma’naviyat.
- Fitrat A. 2003. Muxtoriyat. Tanlangan asarlar. III jild. Toshkent: Ma’naviyat.
- Fitrat A. 2003. Siyosiy hollar. Tanlangan asarlar. III jild. Toshkent: Ma’naviyat.
- Fitrat A. 2006. O‘zbek tili qoidalari to‘g‘risida bir tajriba. Ikkinchi kitob: Nahv. Tanlangan asarlar. IV jild. Toshkent: Ma’naviyat.
- Qoshg‘ariy M. 1963. Devoni lug‘otit turk. II jild. Toshkent: O‘zbekiston SSR fanlar akademiyasi.
- Saidov Y. 2004. Fitrat badiiy asarlari leksikasi: Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) diss.